

## הקדמה

# גלישה למציאות של 'מדינה אחת' – הבעיה האסטרטגית

המגמה המרכזית הניכרת בעשור האחרון בזירת הסכסוך הישראלית-פלסטינית היא של גלישה עקבית ומואצת יותר ויותר למציאות של מדינה אחת – שתהיה מאופיינת בעליונות יהודית או תוגדר כדו־לאומית – אם לא להלכה אזי למעשה, או מדינת כל אזרחיה. ככל שמגמה זו מתקדמת ומתרחבים הסיבוכים והעירוב בין האוכלוסייה הישראלית והפלסטינית, צפוי קושי רב יותר להתוות תנאים לגיבוש הסדר מדיני שיהיה מבוסס על הפרדות מדינית, גיאוגרפית ודמוגרפית ביניהן, וכן חיכוך גובר בין שני עמים הנאבקים על השליטה באותו שטח שממערב לנהר הירדן. יש הגורסים כי שני העמים יכולים לחיות בכפיפה אחת, אך הנחה זו מנוגדת לסיפור ההיסטורי של שני העמים, להיגיון הפוליטי וגם לשכל הישר. ניגודיות זו הומחשה במתקפה הברברית שביצע חמאס ב־7 באוקטובר 2023 על יישובי הנגב המערבי – צעד נוסף בסכסוך לאומי ודתי עקוב מדם.

ניתן לזהות מספר תהליכים מרכזיים המתרחשים הן בזירה הפלסטינית והן בישראל בעת הנוכחית: ירידה באמון של שתי הקהילות הלאומיות בהסדר המבוסס על רעיון שתי המדינות; הערכה בישראל שמדינה פלסטינית עצמאית ביהודה ושומרון תהיה בוודאות ישות טרור דוגמת רצועת עזה בשלטון חמאס; הסיפוח הזוחל על ידי ישראל של שטח C (מהווה 60 אחוזים משטחי יהודה ושומרון בעקבות הסכמי הביניים)<sup>2</sup> והרחבת ההתנחלויות באזור זה. כל אלו ועוד מובילים להיווצרות מציאות של מדינה אחת, אשר תערער את החזון הציוני של מדינה יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומשגשגת.

אבחנה זו מגובה בהערכות כי עבר זמנה של פרדיגמת שתי המדינות. בספרו 'הפרדיגמה האבודה: מפתרון שתי המדינות למציאות של מדינה אחת'<sup>3</sup> טוען איאן לוסטיק שהתמיכה בפרדיגמת שתי מדינות הפכה למעשה דוגמטית, היא אינה מחוברת עוד למציאות כפי שהתפתחה בשטח במהלך השנים ולכן אינה ישימה. השינויים הדמוגרפיים בישראל, הפער

2 הסכם ביניים ישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה, הידוע בכינויו הסכם אוסלו ב', היה הסכם מרכזי בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני שנחתם ב־28 בספטמבר 1995. ההסכם עסק בהקמת ממשל עצמי זמני פלסטיני והוביל לחלוקת יהודה ושומרון לאזורים A, B ו-C, שמביניהם ניתנו לרשות הפלסטינית סמכויות באזורים A ו-B.

3 לוסטיק, א' (2022). **הפרדיגמה האבודה: מפתרון שתי המדינות למציאות המדינה האחת** [תרגום: כ' וגשל]. רסלינג.

הדמוגרפי ההולך וקטן בין מספר אזרחי ישראל לבין הפלסטינים, ריבוי ההתנחלויות ביהודה ושומרון ותפקידה הדועך של ארצות הברית במזרח התיכון – כל אלה הם שינויים שלא ניתן להסב לאחור ואשר מצמצמים את היתכנות יישומו של פתרון שתי המדינות.

58 שנות שליטה ישראלית בגדה המערבית גרמו לשינויים בחברה הפלסטינית, ובכלל זאת בתפיסה הרווחת בדבר מצב הדברים בינה לבין מדינת ישראל. בספרו 'פני השטח' – הפלסטינים: מבט מפנים<sup>4</sup> מתריע אוהד חמו כי הלאומיות הפלסטינית עודנה כוח מרכזי, אך במקביל ניכרת כמיהה למצב שהיה קיים ערב האינתיפאדה הראשונה. ב־1987 היה מדובר מבחינת הפלסטינים במציאות כמעט אידיאלית לכאורה, שבמסגרתה הקו הירוק לא היה קיים למעשה – פלסטינים יכלו לנוע בין חלקי הארץ ולכיוון הים, הייתה ודאות תעסוקתית ורבים התפרנסו בכבוד. אלא שבשנים האחרונות, על רקע קיפאון מדיני מתמשך, החברה הפלסטינית הפכה ברובה ממגויסת למאבק לעייפה ואפתית, בעוד שבקרבה מתנהל חשבון נפש בנוגע לעתידה: דרך המשא ומתן לא הצליחה לקדם עצמאות מדינית, וגם דרך העימות האלים כשלה בקידום השאיפות הלאומיות לריבונות. בשל כך הדרך שנותרה היא חתירה לקבלת זכויות אזרחיות מלאות, כלומר הפלסטינים אינם כמהים למצב של מחיקת הקו הירוק כשלעצמו אלא להסתפחות לישראל, ובתנאי של שוויון זכויות אזרחיות מלא. עובדה זו מהווה סכנה, בין היתר מכיוון שסביר עד מאוד להניח כי שאיפה זו לא תתממש עקב התנגדות צפויה ונחרצת של אזרחי ישראל היהודים. כמו כן אין לצפות לרגיעה ביטחונית אם יהיה סיפוח למדינת ישראל – פורמלי או לא פורמלי – של כל יהודה ושומרון.

**אשר לישראל** – בשנה האחרונה (ובהמשך לתהליכים איטיים יותר שנרשמו בשנים קודמות) ניכרה תנופה בתהליכים ובהתפתחויות המאיצים את הגלישה למציאות של מדינה אחת, תוך התעלמות ממוחשיותם וממשמעויותיהם המאתגרות: המבוי המדיני הסתום נמשך, באין יכולת פוליטית – בצד הישראלי ובצד הפלסטיני כאחד – לפרוץ אותו ולקדם אופציות להסדר מדיני.

בעקבות מתקפת ה־7 באוקטובר, כאשר הרגש והזעם גוברים, עולה הדרישה לספח לישראל את יהודה ושומרון וגם את רצועת עזה, אך על פי חשיבה הגיונית ולא רגשית, הדרך הנכונה היא להיפרד מהפלסטינים ולא להכניסם לקרבנו.

4 חמו, א' (2020). **פני השטח – הפלסטינים: מבט מבפנים**. כתר ספרים.

- מספר טענות התחזקו בקרב הציבור בישראל אחרי 7 באוקטובר, כגון:
- אין כל סיכוי לקדם הסדר עם הפלסטינים, ונגזר עלינו לנהל את הסכסוך לעד. טענה זו מתעלמת מכך שניהול הסכסוך בלי חתירה ליישובו הוא בין יתר הגורמים שהביאו ל-7 באוקטובר.
  - הסכם אוסלו הוא הסיבה לטרור. גם טענה זו שגויה, הטרור היה לפני אוסלו ויהיה גם אחרי 7 באוקטובר והמלחמה שפרצה בעקבותיו.
  - הרשות הפלסטינית תומכת טרור ואינה שונה במהותה מחמאס, ולכן זו העת למוטטה. טענה זו מתעלמת מהעובדה שהרשות הפלסטינית חותרת להסדר מדיני עם ישראל, היא הצליחה באופן יחסי לייצב את שטחיה במהלך מלחמת חרבות ברזל וגם פוטרת אותנו מאחריות אזרחית ל-2.7 מיליון פלסטינים החיים בגדה המערבית. התפיסה השלטת בישראל בעשור האחרון הייתה שהפיצול בין הרשות הפלסטינית ושלטון חמאס ברצועת עזה הוא העדות לכך שאין פרטנר להסדר מדיני. כדי לחזק טענה זו ישראל החלישה בפועל את הגורמים הפרגמטיים במחנה הפלסטיני, ודווקא חיזקה את חמאס.
- ממשלת ישראל הנוכחית, לפני 7 באוקטובר ומאז, פועלת להרחבת ההתנחלויות, להכפלת מספר הישראלים החיים ביהודה ושומרון, לדחיקת הפלסטינים אל מחוץ לשטח C ולהאצת קריסתה של הרשות הפלסטינית הנחלשת, תוך שחיקת תפקידה כגורם האמור להיות שותף לישראל במשא ומתן שיוביל לכינון מדינה פלסטינית עצמאית. ביהודה ושומרון נוצרה מערכת חיים מעורבת ומפותלת בין יהודים לפלסטינים, המאופיינת באופן בלתי נמנע ברמת חיכוך גוברת, ועקב כך קשה עד בלתי ניתן לשרטט מתווה להתרה ולהפרדה. במילים אחרות, **ממשלת ישראל מובילה מהפכה באופן השליטה בשטחי יהודה ושומרון, המיועדת לקבע את שליטת ישראל בשטחים ולסכל כל אפשרות להסדר מדיני-טריטוריאלי עם ישות פלסטינית, שמרכזו היפרדות בין מדינת ישראל לבינה.**
- על רקע מורכב זה וכמענה לאתגר, **המכון למחקרי ביטחון לאומי סימן את סכנת הגלישה למציאות של מדינה אחת כהתרעה אסטרטגית**, והוקם צוות שבחן את המרכיבים המשפיעים על הגלישה למציאות זו ובדק אם ניתן לבלום אותה. תחילה עלה צורך לבאר מבחינה תפיסתית את משמעות המציאות של מדינה אחת. בהמשך נותחו שורת הגורמים והתחומים המשפיעים על הגלישה למציאות של מדינה אחת. בתוך כך עלו שאלות כגון: האם יש נקודת אל-חזור וניתן לסמנה, והאם יש דרך לבלום את הגלישה למציאות זו?

## **תודות**

לקרן שוסטרמן, על התמיכה בפרויקט.

לד"ר שאול אריאלי, על אפשרות השימוש בנתוני 'תמרור' ובמפות המוצגות בחיבור זה. לחוקרי המכון, על מעורבותם הפעילה בפרויקט ועל תובנותיהם החשובות, שסייעו לגיבוש החיבור: השגריר ד"ר עודד ערן ז"ל, עו"ד פנינה שרביט ברוך, פרופ' קובי מיכאל, ד"ר ענת קורץ, יוחנן צורף, אורית פרלוב, ד"ר חגי אטקס, פרופ' אסטבן קלור, ד"ר דני תרזה וראם כהן.

**אודי דקל ונוי שלון**, ספטמבר 2025